

*М. І. Баюк,
магістр державного управління, директор Хмельницького центру перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників органів
державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій, Хмельницький університет управління та
права, м.Хмельницький*

РУХ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*М. І. Bayuk,
master of Public Administration, Director of Khmelnytsky Center for Retraining and Upgrading
of Workers' Bodies
State authorities, local self-government bodies,
State enterprises, institutions and organizations, Khmelnytsky University of Management and
Law, Khmelnytsky city*

PUBLIC MOVEMENT AND ACTIVITY OF INTELLIGENCE FOR PROTECTION OF NATIONAL INTERESTS IN THE PERIOD OF UKRAINIAN STATE

У науковому дослідженні проаналізовано вагомість у національно-культурному відродженні України в період української революції просвітницького руху різних громадських організацій, об'єднань, товариств, політичних партій. Охарактеризована їх роль в українізації роботи культурно-освітніх закладів Української Народної Республіки, в протидії зовнішнім спробам зберегти серед населення традиції “російського світу”. Провідне місце в статті відведено організації діяльності “Просвіт”, визначено основні напрями їх культурно-освітньої роботи. Сформульовано роль просвітянських товариств у державотворчих процесах, звернуто увагу на різновекторність, національну політичну спрямованість діяльності політичних партій, об'єднань. Акцентовано увагу на постійних загрозах, що існували під час формування, утвердження української державності. У дослідженні висвітлено діяльність та значення видатних історичних постатей в пробудженні серед населення національної свідомості, поширення просвітянських національних ідей, консолідації українського народу. Підкреслено, що після поразки Української революції, політичні осередки, організації продовжували пропагувати прогресивні національні ідеї в країнах Європи. Вказано на своєчасну необхідність, вагомість у забезпеченість безпеки держави в сучасний період розвитку України, розвитку національної гуманітарної політики, консолідації дій інститутів державної влади, громадських, політичних організацій, патріотично налаштованих громадян України.

In the scientific research the importance of the national-cultural revival of Ukraine during the Ukrainian Revolution of the educational movement of various public organizations, associations, societies, political parties was analyzed. Their role in Ukrainianization of the work of the cultural and educational institutions of the Ukrainian People's Republic in their opposition to the external attempts to preserve the tradition of the Russian world among the population is described. The leading place in the article is dedicated to the organization “Prosvita”, identified the main directions of their cultural and educational work. The role of educational societies in state-building processes was formulated, attention was drawn to the multidisciplinary, the national political orientation of the activities of political parties, associations. The attention is

focused on the constant threats that existed during the formation and approval of Ukrainian statehood. The research highlights the activities and values of prominent historical figures in the awakening among the population of national consciousness, the spread of enlightenment national ideas, the consolidation of the Ukrainian people. It was emphasized that after the defeat of the Ukrainian Revolution, political parties, organizations continued to promote progressive national ideas in European countries. It is indicated on the timely need, the importance of ensuring the security of the state in the modern period of development of Ukraine, the development of the national humanitarian policy, consolidation of the actions of the institutions of state power, public, political organizations, patriotic citizens of Ukraine.

Ключові слова: *просвітянський рух, культурно-освітня діяльність, “Просвіта”, громадські організації, українізація, політична загроза, безпека гуманітарної політики.*

Key words: *enlightenment movement, cultural and educational activity, “Prosvita”, public organizations, Ukrainization, political threat, security of humanitarian policy.*

Постановка наукової проблеми. Становлення України як суверенної, незалежної держави потребує постійного аналізу проблем відновлення, розвитку українського національного руху в добу національно-визвольних змагань на початку ХХ століття. В сучасних умовах політичної, інформаційної, територіальної агресії з боку Росії, русифікації різних галузей культурного й освітницького простору виникає загроза національній безпеці України, її цілісності.

Періодична активізація культурно-освітнього, громадського руху в державі є цілком закономірним явищем. Історія, практика нашого державотворення підтверджує, що просвітянський рух, національно налаштована інтелігенція, патріотизм громадян відіграють у перехідні епохи, у період становлення нового громадянського суспільства особливо важливу роль. Їх діяльність, конкретні справи складають основу, фундамент українському національному відродженню, протидії загрозам державної безпеки.

Тому інтерес до національно-визвольного руху, революційно-демократичних перетворень, взаємодії і боротьби різних політичних сил в Україні у 1917-1920 рр. залишається достатньо високим.

Аналіз досліджень проблеми. Окремі, несистематизовані дослідження проблем національно-визвольного, просвітянського, громадянського руху, участі державних, культурних діячів, політичних партій у захисті, відстоюванні, розвитку національно-культурних ідей Української революції початку ХХ століття знаходимо в працях, мемуарах історичних осіб В. Винниченка, Д. Дорошенка, І. Огієнка, К. Солухи, Ю. Сіцінського, С. Русової та інших. Досліджуване питання цікавило також і сучасних науковців Л. Кравчука, Г. Кучерова, В. Купрійчука, О. Малюти, Л. Чупрія, О. Завальнюка та інших. Проте названа проблема потребує дослідження і на регіональному, місцевому рівнях.

Мета дослідження. Метою наукового дослідження є характеристика особливостей громадського руху, роботи “Просвіт”, діяльності інтелігенції в захисті національних інтересів українського народу, державності.

Виклад основного матеріалу. Перемога Лютневої революції в царській Росії відкрила новітній етап у боротьбі за українську державність, утвердження нової гуманітарної політики. Національно-культурне відродження українського народу набрало нової сили.

Українські органи управління, діячі культури, освіти, різні політичні партії, товариства, громадські організації намагалися вести постійну боротьбу за відродження, становлення державності свого народу, його вільний духовний і культурний розвиток на всій території.

Протягом березня 1917 року відтворюють діяльність існуючі та започатковуються нові українські організації. Національна самосвідомість у їх діяльності значно прогресує. Українські політичні партії Товариство Українських Поступовців (ТУП), Українська Радикальна Демократична Партія (УРДП), Українська Соціал-демократична Робітнича Партія (УСДРП), Українська Партія Соціалістів-революціонерів (УПСР), а також більшість громадських і професійних організацій та об'єднань активно пропонували, пропагували у своїх рішеннях, діях вимоги щодо автономії України в складі Федеративної Росії та необхідності утворення самостійної республіки.

Форми, методи досягнення визначених цілей були різні.

Товариство українських поступовців (автономісти-федералісти) всіма силами і засобами виступало за утворення автономії України, надаючи переваги розробленню конституційного проекту. Українські соціал-демократи пропагували принцип автономії, висловлювалися за федеративну перебудову Росії, примусити Тимчасовий уряд задовільнити вимоги української демократії. Приєднуючись до формування автономно-федералістичного ладу в Україні, Українська радикально-демократична партія в центрі своїх вимог ставила аграрну реформу, відстоювала інтереси селян. Фактично політичні лідери усіх українських партій не декларували повне відокремлення України від Росії, водночас виступали за широкий національно-визвольний рух, захист національних інтересів.

Консолідуючою подією в житті українських громадсько-політичних сил став Всеукраїнський Національний конгрес 6-8 квітня 1917 р., який легалізував перехід їх до масових, відкритих, конструктивних акцій, дій. Обговорення національних проблем знайшло продовження на селянських з'їздах, які структуризувались у Всеукраїнську селянську спілку.

Значно поживався наприкінці квітня 1917 року український рух у російській армії.

Третя конференція українського студентства, враховуючи той факт, що “сучасний стан шкільної управи на Україні далеко не відповідає як потребам української освіти й науки, так і тій великій жадобі освіти в різних формах, від вищої до нищої”, висловила за негайне проведення цілковитої українізації всіх типів шкіл в Україні і закликала українських вчених, професорів, доцентів, наукових і педагогічних діячів негайно перейти у своїй науково-педагогічній роботі на українську мову [1, с.286]. Журнал Подільської губернії “Село”, що в той час видавався в місті Кам'янці-Подільському, зазначав, що “... історія людства вчить нас, що кожна революція має велике значення для поширення і народження культурно-просвітних організацій. Революція збуджує людей, змушує їх стати ближче до громадської роботи, аби там творити нове вільне культурне життя” [2, с. 23].

На території України в цей період відбулися губернські та повітові кооперативні з'їзди, які засвідчили про розширення участі інших верств населення у національно-визвольному русі. Спільна думка його учасників була озвучена делегатом генерального товариства споживачів, колишнім солдатом, Полярушом, який сказав: “... нам потрібна повна свобода – своя мова, своя віра, своє військо” [3, с. 8].

Патріотичний дух, національні ідеї, прогресивні наміри політичних партій, організацій, студентства, селян, солдатів охопили значну територію України. Вони потребували координації їхніх дій, об'єднання зусиль, вироблення та реалізації спільної програми національно-культурного, політичного відродження. Проте їх діяльність не була консолідуючою

Надзвичайно важливу роль в культурно-мистецькому відродженні відігравала інтелігенція, об'єднана в українському товаристві “Просвіта” та інших громадських організаціях.

5 травня 1917 р. у Вінниці на з'їзді громадянства краю було обрано Подільську губернську українську Раду на чолі з Д. Марковичем. Форум звернувся до подолян із закликом організовувати повітові українські Ради, засновувати у кожному селі селянські Спілки та товариства “Просвіта” [4, с. 85]. Повсюдно в селах і містечках до “Просвіти” входили вчителі, активна частина селян. За короткий проміжок часу, на кінець 1917 року в губерніях України діяло понад 2 тисячі осередків.

За рішенням Тимчасового уряду на основі загального і рівного виборчого права, були проведені нові вибори до земств. На Поділлі до них було обрано представників української інтелігенції, громадських організацій, товариства “Просвіта”. Такий склад земств сприяв задоволенню національно-культурних потреб подолян.

Національно налаштовані сили отримали ще одну можливість відстоювати інтереси, вирішувати питання українських містечок, сіл. Це дало можливість українським організаціям, органи влади які перебували у Кам'янці-Подільському, направити губернському старості меморандум від українського громадянства краю, у якому підняли свій голос на захист національної державності, освіти та культури. До числа цих організацій входили:

1) Губернський Національний Союз Українців; 2) Подільська Селянська Спілка; 3) Подільське товариство “Просвіта”; 4) Подільська Губернська Народна Управа; 5) Управа Всеподільської Учительської Спілки; 6) Українське духовенство на Поділлі; 7) Подільський Союз Кооперативних Установ; 8) Споживчі Союзи Поділля [5, с. 8]. Представниками цих делегацій, відповідно, були такі відомі діячі українського національного руху: Приходько, Сіцинський, Шманкевич, Сочинський, Іваницький, Река, Герасименко та інші. У вищезгаданому меморандумі, зокрема, зазначалося, що українське громадянство краю, переживши чотири місяці нового ладу на Україні, не може далі мовчати й рішуче підіймає свій голос “в оборону української державності, якій в цей час загрожує велика небезпека”. Становище в цей період оцінювалося як “надзвичайно ненормальним і важким” [6, с. 9]. Одночасно, повідомлялось, що всюди проводиться завзята боротьба адміністрації з “ворогами нового ладу і спокою... всюди репресії, арешти, карательні експедиції, реквізиції... і на превеликий жаль, караюча рука місцевої влади виключно падає на голову тих корінних, національно свідомих синів України, які всі сили, все життя готові віддати на службу рідному краю, яким дійсно дорога Українська держава та її краще майбутнє”.

Особлива увага зверталася на нехтування української мови, яка вважалася офіційно державною, але користуватися нею було небезпечно “бо не тільки посади не дадуть, а й під догляд державної варти віддадуть і можна наразитися на всякі неприємності” (цит за [6, с. 9-10]). Старости “шукають” привід, щоб розігнати демократичні управи і врешті закривають їх. Переслідуються українське вчителство, кооперативні установи, на складах конфісковується українська література. На всі відповідальні посади: старост, начальників державної варти, земських працівників “призначаються найлютіші вороги української ідеї й найзападливіші прихильники самої темної реакції” [103, арк. 9], які “ставляться до всього демократичного з нечуваною нетерпимістю і безпошадністю, ... являються чужими до всього того, що зветься людяністю, а про українство і не згадують “важачучи” що учительство це дрань, а мужиків всіх треба перевішати” (цит за [6, с. 2-3])

Незважаючи на утиски, переслідування та репресії місцевих органів влади продовжували діяти національно-культурні організації. Вони протестували проти свавілля адміністрації, виступали на захист української мови. Активно працювали “Просвіти”, функціонували їх бібліотеки, в селах виникали нові осередки товариства.

Реалії тогочасного суспільства вловлюються у словах дзигівчанина “хлібороба Степана”: “На кожному кроці надібаєш прихильників українського руху, хоча багато з них до революції були ворогами всього українського, української мови. Тепер одіваються в усе українське, але говорять по-російськи. Дуже важко іде будівництво нового життя. Треба відкинути зрадників, всюди поставити щирих працівників” [7, с. 24].

Діяльність “Просвіт” сприяла підвищенню рівня національної свідомості населення, зменшила число неписьменних, підвищила культурний рівень мешканців села. “Просвіти” в добу Української революції були головними осередками українського культурно-просвітницького руху. З ініціативи членів “Просвіт” – учителів, церковних діячів, фельдшерів, молоді – повсюдно створювалися хати-читальні, клуби, організовувалися театри, гуртки, проводилися різні українські вечори, мистецькі заходи.

Активну участь виявляли просвітяни в запровадженні в навчальний процес місцевих освітянських закладів української мови, забезпеченні їх українськими підручниками. З метою охоплення національними ідеями ширших верств населення місцеві “Просвіти” випускали та розповсюджували газети, журнали, інформаційні та інші агітаційні матеріали. Як правило інформаційні, аналітичні матеріали про боротьбу українських сил проти російського більшовицького війська, іноземних ворогів, про досягнення новостворених українських урядів, про міжнародне становище України, про культурні досягнення розміщувалися у спеціальних рубриках.

Губернські, місцеві “Просвіти” переймалися також організацією дошкільного виховання, освітою для дорослих.

На національно-культурне відродження народу, на створення умов і культивування української мови, розвиток національної школи, науки, культури, української православної церкви, на захист національних інтересів свої організаційні здібності, історичні та філософські знання, педагогічний талант спрямовувала українська патріотично налаштована інтелігенція.

Видатним сподвижником національно-визвольного руху, українського державотворення, духовно-освітянського розвитку в добу Української революції був Іларіон Огієнко.

Він був одним із засновників Українського народного університету, ініціатором створення Української Академії наук, Академії мистецтв. І.Огієнко створює педагогічні курси при кураторії Київської шкільної округи, Вищі жіночі курси і курси для урядовців міністерства закордонних справ при Українській науково-педагогічній академії, організовує Вищу початкову школу в Брусилові і стає її куратором. Видає підручники для самоосвіти: “Українське писання”, “Українська граматика для навчання в народних школах”, “Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає навчитися української мови”, “Вчімося рідної мови” та ін. [8, с. 316-317].

І. Огієнку належать навчальні книги і методичні розробки: “Українська культура”, “Вчімося рідної мови”, “Рідна мова в українській школі”, “Рідне писання”, “Українська граматика”, “Як складати словники”, “Шевченко як педагог”, “Наглядна таблиця українського правопису”, “Зошит для літературного розбору і записування прочитаних книг”, “Зошит для списування й розбору віршів і байок” та багато інших. В 1918 р. в Кам’янці-Подільському І. Огієнко зібрав понад 200 карток з варіантами слів Кобзаря [9, с. 328].

І. Огієнко розробив положення і затвердив в УНР головну, губерніяльні, повітові і міські шкільні ради і управи. Головними їх завданнями було керівництво навчально-виховним процесом, “призначення ревізій освітніх закладів, розглядання скарг, введення в школах додаткових курсів наук, планування шкільної мережі, складання бюджету та визначення допомоги учителям і діячам культури, ведення статистики, упорядкування музеїв, бібліотек, піклування про розвиток шкільної, дошкільної, позашкільної та професійної освіти” (цит за [1, с. 83]). Він розробив план реорганізації та переведення на державне утримання народних семінарій з підготовки вчителів, відкриття багатьох нових навчальних закладів, забезпечення їх бібліотеками, підручниками. У березні 1919 р. з ініціативи І. Огієнка уряд УНР організував тимчасові курси для підготовки вчителів початкових шкіл у Кам’янці-Подільському, Вінниці, Житомирі, Херсоні, Миколаєві, куди приймалися особи з закінченою освітою, в т.ч. й з учительських семінарій та церковноучительських шкіл. Крім того, І. Огієнко ініціює організацію культурно-просвітницької Всеукраїнської учительської спілки (цит за [8, с. 317]).

Зважаючи на велике поширення, значення в житті населення релігії, церкви, її ролі у духовному вихованні в просвітницькому русі за поданням І.Огієнка екстраординарним професором історії української церкви, деканом богословського факультету К-ПДУУ було призначено відомого громадського і культурного діяча, ученого-історика, члена Центральної Ради, члена ТУПу Василя Олексійовича Біднова [10, с. 241].

Проте В.О. Біднов брав участь не тільки в організації молодого університету у Кам’янці-Подільському, а й у громадському та політичному житті міста. Він став членом Кам’янецької філії Українського Національного Союзу, належав до Кам’янецької громади партії соціалістів-федералістів [11, с. 5-11].

З перших днів перебування у Кам’янці-Подільському Василь Біднов почав активно закликати українців до спільної праці задля незалежності України. Із своїми промовами він виступав і під час вистав у місті, і в різних товариствах, заснованих тут у 1918-1920 рр. і на різних курсах для козаків, селян і робітництва, брав жваву участь у роботі місцевої української преси [12, с. 82].

Для зміцнення української православної церкви на Поділлі, спільно з братством Київським та іншими такими ж національно-церковними братствами, з його участю 16 лютого 1919 р. у Кам’янці-Подільському було утворено Кирило-Мефодіївське братство (цит за [12, с. 82-83]).

З Поділлям пов'язана доля активної діячки української національно-демократичної революції, засновниці українських жіночих організацій Софії Федорівни Русової.

Як член Центральної Ради, С. Русова доклала великих зусиль для відродження старих і організацій нових “Просвіт”, створення українських дитсадків. З метою налагодження підготовки педагогічних кадрів очолила у Фребелівському інституті український відділ [13, с. 149-150].

С. Русова налагодила тісні зв'язки з різними демократичними організаціями Кам'янця-Подільського і особливо з Товариством дошкільного виховання ім. Песталоцці, яке було засноване у місті відомим діячем освіти Аркадієм Петровичем Животко [14, с. 6].

Різнобічна духовно-культурна діяльність національно свідомого діяча і просвітителя Юхима (Євтимія) Йосиповича Січинського (1859-1934 рр.) була ще одним джерелом національно-культурного відродження Поділля. Педагог, церковнослужитель, видавець, засновник музею старожитностей і “Просвіти”, член багатьох наукових товариств і установ Ю. Січинський перебував у вирі національно-культурного життя на Поділлі, був учасником найважливіших духовно-культурних подій УНР у Кам'янці-Подільському.

Внесок В.Січинського у національно-культурне відродження Поділля характеризується також його активною публіцистичною діяльністю. Восени 1918 р. на кошти “Просвіти” він заснував і був редактором тижневика “Життя Поділля”, де опублікував ряд статей, зокрема з будівництва громадських будинків в українському селі, “Нариси історії Кам'янця-Подільського”.

Окремо варто сказати про те, що робота по українському національному відродженню не припинялася й після втрати Україною самостійності. Вона продовжувалася в українських еміграційних та у військових інтернованих колах за кордоном. Саме в Польщі та в Чехословаччині з листопада 1920 р. опинилися численні урядові, військові, культурно-освітні очільники УНР. Уряд знайшов прихисток у Тарнові, цивільна еміграція – у Ченстохові. Загалом в той час у Польщі перебувало 55 послів, 14 міністрів, близько 1680 урядовців, 3500 офіцерів, 11500 солдатів з України, які розміщалися у таборах міст Ланцут, Вадовіце, Каліш, Александров, Щепіорно, Стржалков та ін. Міністерство освіти, на чолі з С. Сірополком, проводило значну культурно-освітню роботу серед дітей емігрантів військовиків, в таборах інтернованих.

У Тарнові та Ченстохові за програмою та статутом єдиної школи діяли дві українські гімназії. В таборах було відкрито кілька середніх шкіл, школа пластиків в Щепіорно, в яких читались лекції, організовувались курси у таборах військових частин. Починаючи з 16 листопада 1921 р. у таборах проводилися регулярні заняття на курсах академічних, богословських, іноземних мов, правопису, українознавства, педагогічних, де вивчались історія України, географія, математичні дисципліни, українська мова, психологія, педагогіка.

Емігранти займалися в різноманітних гуртках як, скажімо, філософському ім. Г.Сковороди, літературному товаристві “Веселка”, Товаристві плекання військових знань, культурно-освітньому гуртку. Виходили емігрантські часописи, “Трибуна України”, “Українська трибуна”, “Тризуб”, “Табір”, “Український сурмач”, окремі видання українських діячів.

Пізніше, у 20-30 рр. в Чехословаччині були утворені Український Вільний Університет (УВР) у Празі, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі та гімназія при ньому в Ржевничах, Українська господарська академія в Чехії (Подєєбради), Українська студія пластичного мистецтва у Празі та Український інститут громадознавства (соціологічний), Український історичний кабінет (проф. Я.Славіка). Навколо вищих українських шкіл у Празі і Подєбрадах діяли наукові товариства – медично-природниче, педагогічне, історико-філологічне, краєзнавче, української жінки, “Єдність”, “Кобза”, “Українська рідна школа”, які видали п'ять томів наукових праць, прочитали понад 500 доповідей. Організовано кілька народних шкіл. Створено “Музей Визвольної Боротьби України” та ін. [15, с. 123].

Як бачимо, діяльність науковців, політичних, просвітніх і земських діячів мала великий вплив на процеси національного відродження України, захист національних інтересів у період української державності. Завдяки активній громадській позиції просвітяни, науковці, звичайні патріотично налаштовані громадяни змушували місцеві органи влади більше опікуватися культурно-освітніми процесами в країні.

Проте, зважаючи на сильні внутрішні та зовнішні чинники, військові дії на території України, національні уряди Української держави не зуміли консолідувати більшість політичних партій, громадських організацій, об'єднань, подвижників української національної ідеї на успішний захист національних інтересів української державності. Їх дії були розрізненими, епізодичними, програмові цілі національно-культурного відродження України не мали єдиного плану.

Хоча прогресивні, національно налаштовані сили зазнали поразки в добу Української революції просвітянський, національно-визвольний рух став навчальним у справі українського державотворення.

Практика державотворення підтверджує, що забезпечення національної безпеки держави – це не тільки обов'язок інститутів державної влади, а також громадських об'єднань, організацій, політичних партій, рухів, кожного громадянина.

Існування, діяльність громадських об'єднань у забезпеченні інтересів громадян країни, суспільства і держави справляє сьогодні значний вплив на ситуацію в Україні та її окремих регіонах. Проте регіональні і місцеві системи забезпечення внутрішньої безпеки, не знайшли відображення в основних загальнодержавних правових актах і нормативних документах. У Стратегії національної безпеки України не достатньо приділяється належна увага регіональним аспектам забезпечення національної безпеки. Прикладом цього є події в Автономній Республіці Крим та на Донбасі.

Слід відмітити, що відсутність механізмів координації, участі громадськості, об'єднань громадян у державотворчому процесі сприяє створенню в Україні загроз демократичному розвитку країни, порушенню конституційних прав та свобод людини.

Висновки. Виходячи з нашого дослідження про практичні аспекти участі громадськості, патріотичної інтелігенції України в добу запровадження її державності, захисту національних інтересів, враховуючи автентичну ситуацію загрозам національній безпеці сьогодні в Україні, вважаємо за необхідне:

- для упередження зростання можливим безпекам державної політики у гуманітарній сфері, для впорядкування консолідованої участі громадськості, політичних партій у процесах державотворення потрібно значно вдосконалити правове середовище їх тісної співпраці з органами влади на державному та регіональному рівнях;
- продовжити практику активного, систематичного, цілеспрямованого залучення національно-патріотичних організацій, інтелігенції до вироблення та вирішення актуальних питань сучасного державного управління, протидії національним загрозам, захисту національних інтересів;
- створення з числа представників публічних органів влади, громадськості, інтелігенції відповідних структур для розробки програми регіональної безпеки в окремому регіоні, в гуманітарній сфері зокрема;
- з участю відповідних владних структур, різних громадських інституцій, використовуючи вкрай необхідну Концепцію взаємодії влади та громадськості, запропонувати у програмах навчання управлінських кадрів передбачити спеціальні тематичні курси на зразок “Староста об’єднаної територіальної громади і громадськість: виклики сьогодення”.

Список літератури.

1. *Телячий Ю. В.* Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920 рр.): Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Чернівці, 2000. – 213 с.
2. З життя “Просвіт” на Поділлі // Село. Кам’янець-Подільський: Вид-я Подільської губернської народної управи (журнал). 1918. № 34-35. 19 вересня. С. 23-24.
3. *Богуславська В. Г.* Народна освіта в добу національно-демократичної революції 1917-1920 рр.: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Донецьк, 2001. 210 с.
4. *Баженів Л. В.* Основні етапи діяльності подільських “Просвіт” у 1906–1923 рр. // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Кам’янець-Подільський : Оіюм, 2009. Т. 13. С. 83–91.
5. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки (передрук). 1919 рік. Кам’янець-Подільський. 1919. Вип. 6. Ч. 82.
6. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки (передрук). 1919 рік. Кам’янець-Подільський. 1919. Вип. 1. Ч. 25.
7. *Копиленко О.* “Сто днів” Центральної ради. К.: Україна, 1992. 204 с.
8. *Козачок Ярослав.* Вклад Івана Огієнка в розбудову системи народної освіти / Ярослав Козачок. // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження. Наукова доповідь Всеукраїнської науково-теор. конф. (18–19 лютого 1997 р). Кам’янець-Подільський, 1997. С. 316–317.
9. *Ляховський В.П.* Тільки книга принесе волю українському народові...: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. 664 с.
10. *Доценко О.* Літопис Української революції. Т.ІІ. Кн.5 / О. Доценко. – К.-Львів, 1924. Т. 2. Кн. 4. 364 с.
11. *Дорошенко Д.* Життя і громадська діяльність професора В.О. Біднова // Пам’яті професора Біднова: Засідання Українського історично-філологічного товариства в Празі дня 30 квітня 1935 р. Прага: Вид-во УІФТ в Празі, 1936. С. 5-11.
12. *Завальнюк О.* Василь Біднов – професор Кам’янець-подільського Державного українського університету (1918 – 1920 роки) // Етнічна історія народів Європи. Випуск 13. 2002. С. 81-86.
13. *Русова С.* Мої спомини. К.: Україна – Віта, 1996. 208 с.
14. *Животко А.* З життя Товариства ім. Пестальоці // Трудова громада. 1919. №40. 17 серпня. С. 6.
15. *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Част. 1. 372 с.
16. Громадські організації в Україні. Нормативно-правове регулювання / Упоряд. Роїка О.Н. К.: КНТ. 2007. 143 с.
17. Корнієвський О.А. Громадські об’єднання у системі національної безпеки України. К. 2011. 45 с.
18. Купрій В.О. Роль і місце організацій громадянського суспільства в процесі творення державної політики. Автореф. дис. ... канд. наук з держ упр. : 25.00.01 К. 2007. 18 с.
19. Павлюк К. Діяльність неурядових громадських організацій у контексті забезпечення національної безпеки // Вісник НАДУ. 2012. № 2. С. 210-217.
20. Чупрій Л.В. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері // Політичний менеджмент. 2013. Вип.1-2. С. 35-41.

References.

1. Teliachyj, Yu.V. (2000), "Reform of Ukrainian secondary school during the national democratic revolution (1917-1920 years)", Abstract of Ph.D. dissertation, History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine.
2. 1918, "From the life of "Enlightenment" on Podillya", *Selo. Kam'ianets'-Podil's'kyj: Vyd-ia Podil's'koi huberns'koi narodnoi upravy*, vol. 34-35, pp. 23-24.
3. Bohuslavs'ka, V.H. (2001), "Popular education in the era of the national-democratic revolution of 1917-1920", Abstract of Ph.D. dissertation, History of Ukraine: 07.00.01 Donetsk National University, Donetsk, Ukraine.
4. Bazhenov, L.V. (2009), "The main stages of Podilsky's "Prosvit" activity in 1906-1923", *Osvita, nauka i kul'tura na Podilli*, vol. 13, pp. 83-91.
5. 1919, *Visnyk Derzhavnykh Zakoniv dlia vsikh zemel' Ukrains'koi Narodnoi Respubliky*, vol. 6, no. 82.
6. 1919, *Visnyk Derzhavnykh Zakoniv dlia vsikh zemel' Ukrains'koi Narodnoi Respubliky*, vol. 1, no. 25.
7. Kopylenko O. (1992), "Sto dniv" *Tsentral'noi rady* ["One Hundred Days" of the Central Council], Kyiv, Ukraine.
8. Kozachok, Ya. (1997), "The contribution of Ivan Ogienko to the development of the system of public education", *Zbirka dopovidej na Vseukrains'koi Naukovo-teor. Konf* [Conference Proceedings of the Ukrainian Scientific-theoretical Conference], Vseukrains'koi Naukovo-teor. Konf "Dukhovna i naukovo-pedahohichna diial'nist' I.I.Ohienka (1882–1972) v konteksti ukrains'koho natsional'noho vidrozhennia" [Ukrainian Scientific-theoretical Conference "Spiritual and scientific-pedagogical activity of I.I.Ohienko (1882-1972) in the context of Ukrainian national revival"], Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 18-19 Feb 1997, pp. 316-317.
9. Liakhots'kyj, V.P. (2000), *Til'ky knyha prynese voliu ukrains'komu narodovi...*: Knyha, biblioteka, arkhiv u zhytti ta diial'nosti Ivana Ohienka (Mytropolita Ilariona) [Only the book will bring the will to the Ukrainian people ...: Book, library, archive in the life and activities of Ivan Ogienko (Metropolitan Ilarion)], Vyd-vo im. Oleny Telihiy, Kyiv, Ukraine.
10. Dotsenko, O. (1924), *Litopys Ukrains'koi revoliutsii* [Chronicle of the Ukrainian Revolution], Kyiv-Lviv, Ukraine.
11. Doroshenko, D. (1936), "Life and public activity of Professor V.O. Bidnov", *Pam'iaty profesora Bidnova: Zasadannia Ukrains'koho istorychno-filolohichnoho tovarystva v Prazi dnia 30 kvitnia 1935 r.*, pp. 5-11.
12. Zaval'niuk, O. (2002), "Vasyl Bidnov – Professor of Kamianets-Podilsky State University of Ukraine (1918 - 1920)", *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, vol. 13, pp. 81-86.
13. Rusova, S. (1996), *Moi spomyny* [My memories], Kyiv, Ukraine – Vita.
14. Zhyvotko, A. (1919), "From the life of the Society to them. Pestalozzi", *Trudova hromada*, vol. 40, pp. 6.
15. Narizhnyj, S. (1942), *Ukrains'ka emihratsiia: Kul'turna pratsia ukrains'koi emihratsii mizh dvoma svitovymi vijnamy* [Ukrainian emigration: Cultural work of Ukrainian emigration between two world wars], Prague, Czech Republic.
16. Roika, O.N. (2007), *Hromads'ki orhanizatsii v Ukraini. Normatyvno-pravove rehuliuвання* [NGOs in Ukraine. Normative-legal regulation], KNT, Kyiv, Ukraine.
17. Korniiiev's'kyj, O.A. (2011), *Hromads'ki ob'iednannia u systemi natsional'noi bezpeky Ukrainy* [Public associations in the system of national security of Ukraine], Kyiv, Ukraine.
18. Kuprij, V.O. (2007), "Civil society organizations as actors of state policy development: author's", Ph.D. Thesis, Theory and history of public administration: 25.00.01, National Academy of Public Administration under the President of. Kyiv Ukraine.
19. Pavliuk, K. (2012), "Activities of non-governmental organizations in the context of ensuring national security", *Visnyk NADU*, vol. 2, pp. 210-217.
20. Chuprij, L.V. (2013), "Conceptual principles of the national security policy of the Ukrainian state in the humanitarian sphere", *Politychnyj menedzhment*, vol. 1-2, pp. 35-41.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2015 р.